Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра міжнародного і європейського права

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан юридичного факультету
_____ Віталій СЕРЬОГІН
«30» серпня 2026 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Міжнародне право навколишнього середовища

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
галузь знань:	29 Міжнародні відносини
спеціальність:	293 Міжнародне право
освітньо-професійна програма	Міжнародне право
вид навчальної дисципліни:	обов'язкова
факультет:	юридичний

2026/2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

«31» серпня 2026 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Сироїд Тетяна Леонідівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного і європейського права

Програму схвалено на засіданні кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету

Протокол від «28» серпня 2026 року № 1

Завідувач кафедри
міжнародного і європейського права Тетяна СИРОЇД

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 293 Міжнародне право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Міжнародне право»
кандидат юридичних наук, доцент Євген ТІТОВ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від «31» серпня 2026 року № 1

Голова науково-методичної комісії Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Міжнародне право навколишнього середовища» складена відповідно до освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 Міжнародні відносини, спеціальності 293 Міжнародне право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Міжнародне право навколишнього середовища» є розгляд глобальних екологічних проблем та політики міжнародного екологічного співробітництва, спрямованої на їх вирішення, формування у студентів знання та розуміння необхідності міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища задля забезпечення стійкого розвитку природи в умовах зростаючого на неї техногенного впливу, наслідки якої не мають державних кордонів.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є: знання історії, джерел та принципів міжнародного права навколишнього середовища; вивчення концепцій екологічної безпеки та сталого розвитку; напрямів діяльності міжнародних організацій у сфері охорони навколишнього середовища; особливостей міжнародної відповідальності та реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони довкілля; опанування міжнародно-правових аспектів регулювання небезпечної для довкілля діяльності; міжнародно-правових аспектів охорони природних об'єктів; приділення уваги регіональним механізмам правового регулювання співробітництва держав у сфері охорони довкілля; вивчення особливостей імплементації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища на національному рівні; вміння виокремлювати та аналізувати міжнародні прецеденти в галузі охорони навколишнього середовища; вміння готувати довідки та рекомендації з питань міжнародного права навколишнього середовища для органів державної влади України; навчитися використовувати набуті знання у професійній юридичній діяльності; вміти вирішувати казуси та гіпотетичні задачі з даної теми.

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни
Предмет вивчення дисципліни спрямований на вивчення правовідносин, що виникають між суб'єктами міжнародного права у сфері попередження, обмеження та ліквідації негативних наслідків впливу на навколишнє середовище, а також раціонального використання природних ресурсів, тісно пов'язана з іншими галузями сучасного міжнародного права. Програма навчальної дисципліни: глобальні екологічні проблеми; поняття міжнародного права навколишнього середовища; становлення і розвиток міжнародного права навколишнього середовища; джерела міжнародного права навколишнього середовища; принципи міжнародного права навколишнього середовища; кодифікація міжнародного права навколишнього середовища; концепції екологічної безпеки та сталого розвитку; міжнародно-правовий захист екологічних прав людини; інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища; відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища; реалізація міжнародного права навколишнього середовища.
Обов'язкова / за вибором

Обов’язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
30 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
30 год.	6 год.
Контрольна робота	
1	1
Самостійна робота	
90 год.	136 год.
Форма контролю: екзамен	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна:

У результаті вивчення дисципліни здобувачі повинні оволодіти такими загальними та професійними (спеціальними) компетентностями:

ЗК 3. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, зокрема, в міжнародному контексті.

ЗК 10. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 13. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК 16. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ФК 1. Здатність розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, форми та способи їх реалізації; види міжнародних суб’єктів та їх роль у сучасних міжнародних відносинах і міжнародній політиці.

ФК 4. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, закріплених універсальними (на рівні ООН) і регіональними актами з прав людини (на рівні Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу); міжнародних універсальних і регіональних інституційних механізмів захисту прав людини.

ФК 11. Здатність надавати юридичні висновки і консультації з питань міжнародного права, національного права України та зарубіжних держав; визначати юридичні ризики тих або інших зовнішньополітичних або зовнішньоекономічних ініціатив, підбирати шляхи їхньої мінімізації.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми[1] здобувачі повинні досягти таких програмних результатів:

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 13. Доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з актуальних питань міжнародного права.

[1] https://law.karazin.ua/resources/doks2021/inform_pak/2023-2024/OPP_293_bakalavr.pdf

ПРН 17. Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.

1.8. Пререквізити:

Для опанування курсу необхідно володіти знаннями з Міжнародного публічного права, Історії міжнародного права, Права міжнародних договорів, Права ЄС, Права міжнародної відповідальності, Міжнародного морського права.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Міжнародне право навколишнього середовища – галузь сучасного міжнародного права

Тема № 1. Глобальні екологічні проблеми. Поняття міжнародного права навколишнього середовища.

Екологічні проблеми та виклики традиційному міжнародному правопорядку; нераціональне використання відновлюваних і невідновлюваних природних ресурсів; воєнні конфлікти різних масштабів. Поняття «екологія». Міжнародне право навколишнього середовища як галузь міжнародного публічного права. Предмет та об'єкт міжнародного права навколишнього середовища. Спеціальні відділи у структурі міжнародних міжурядових організацій та міжнародних неурядових організацій та окремих організації, які цілеспрямовано займаються вивченням цієї галузі. Суб'єкти міжнародного права навколишнього середовища. Зв'язок міжнародного права навколишнього середовища з іншими галузями міжнародного права.

Тема № 2. Становлення і розвиток міжнародного права навколишнього середовища.

Класифікація історичних періодів розвитку міжнародного права навколишнього середовища. Перші універсальні та регіональні акти – «рибні» конвенції: Конвенція між Францією і Великою Британією про рибальство 1867 р., Конвенція про боротьбу з перевиловом рибних ресурсів Північного моря 1882 р., Договір про регулювання вилову лосося в басейні Рейну 1886 р., Конвенція про рибальство у водах Дунаю і Прута 1907 р., Договір про збереження і захист котиків 1911 р., Договір між Англією і Нікарагуа про промисел морських черепах 1916 р., Конвенція про регулювання вилову морської та річкової камбали в районі Балтійського моря 1929 р., Конвенція з регулювання китобійного промислу 1931 р., Конвенції про захист птахів, корисних в сільському господарстві 1902 р., Конвенції про захист мігруючих птахів у Сполучених Штатах і Великій Британії 1916 р. та ін. Лондонська конвенція 1900 р. про збереження диких тварин, птахів і риби в Африці. Лондонська конвенція 1933 р. про збереження фауни і флори в їх природному стані. Вашингтонська конвенція про захист природи та збереження видів диких тварин і птахів Західної півкулі 1940 р. Міжнародний конгрес з охорони природи 1909 р. роль ООН у міжнародному співробітництві у сфері захисту навколишнього середовища. Міжнародний союз з охорони природи. Конференція ООН щодо збереження і використання природних ресурсів 1949 р. Конференція зі збереження морських живих ресурсів 1954 р. Резолюції ГА ООН у сфері захисту навколишнього середовища. Конференція ООН із проблем навколишнього середовища 1972 р. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку 1992 р. Конференція з питань сталого розвитку малих острівних держав 1994 р., Конференція ООН з транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих видів 1995 р.

Тема № 3. Джерела міжнародного права навколишнього середовища.

Класифікація джерел міжнародного права навколишнього середовища. Міжнародні договори, як джерело права навколишнього середовища: договори загальної політичної спрямованості, які регулюють природоохоронний аспект у контексті забезпечення міжнародного миру і безпеки; договори власне екологічної спрямованості. Класифікація договорів залежно від ступеня пов'язаності предмета регулювання з природоохоронною проблематикою. Класифікація міжнародних договорів в залежності від об'єктної сфери дії: угоди, спрямовані на захист і охорону Світового океану, атмосферного і космічного простору, фауни і флори, а також угоди, спрямовані на регулювання і контроль за певними сферами людської діяльності, небезпечної для навколишнього середовища. Універсальні конвенції у сфері захисту навколишнього середовища. Міжнародний звичай, як джерело міжнародного права навколишнього середовища. Загальні принципи права, як джерело права навколишнього середовища. Рішення міжнародних судових установ, як джерело права навколишнього середовища. Доктрина, як джерело права навколишнього середовища. Рішення міжнародних міжурядових організацій, як джерело права навколишнього середовища. Рекомендаційні акти, як джерело права навколишнього середовища. Односторонні акти держав, як джерело права навколишнього середовища.

Тема № 4. Принципи міжнародного права навколишнього середовища.

Загальні та спеціальні принципи міжнародного права навколишнього середовища. Принцип незаподіювання шкоди навколишньому середовищу інших держав і районів, які перебувають за межами національної юрисдикції. Принцип захисту навколишнього середовища. Принцип, який закріплює право людини на свободу, рівність і належні умови життя, на навколишнє середовище такої якості, що дає можливість жити гідно і благополучно. Принцип невід'ємного суверенітету над природними ресурсами. Принцип незаподіяння шкоди навколишньому середовищу інших держав і районів, що перебувають за межами національної юрисдикції. Принцип попередньої оцінки впливу на навколишнє середовище. Принцип обміну інформацією та консультацій у сфері навколишнього середовища. Принцип превентивних дій. Принцип пересторога. Принцип «забруднювач платить». Принцип спільної, але диференційованої відповідальності держав. Принцип природоохоронного співробітництва. Принцип сталого розвитку та принцип екологічної безпеки. Принцип «навколишнє середовище – спільна турбота людства».

Тема № 5. Міжнародно-правовий захист екологічних прав людини.

Право на сприятливе навколишнє середовище. Класифікація екологічних прав людини. Міжнародний білль про права людини. Міжнародні документи рекомендаційного характеру, в яких визнається зв'язок між правами людини та охороною навколишнього середовища. Право на самовизначення і право вільно розпоряджатися природними багатствами і ресурсами. Право на життя. Право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту людини та її сім'ї, а також на безперервне поліпшення умов життя. Право на найвищий можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, зокрема на поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища. Право на повагу приватного та сімейного життя і житла. Право на справедливі та сприятливі умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни. Право на свободу від дискримінації. Право на приватну власність. Право брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами. Процесуальні екологічні права. Право на доступ до екологічної інформації. Право на участь у прийнятті рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища. Право на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Екологічні права корінних народів. Права «екологічних» біженців. SLAPP-процеси. Міжнародно-правові механізми захисту екологічних прав.

Тема № 6. Інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього. Органи і спеціалізовані установи ООН. Конференція у Стокгольмі 1972 р. Конференція в Ріо 1992 р. Комісія ООН зі сталого розвитку, Всесвітній саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі 2002 р. Доповідь Комісії Брундтланда 1987 р. Конвенція про зміну клімату, Конвенція про біорізноманіття, Конвенція про спустелення, Угода про далеко мігруючі рибні запаси та ін. Внесок Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Всесвітня організація охорони здоров'я. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй. Міжнародна морська організація. Всесвітня метеорологічна організація. Комітет з охорони морського середовища. Міжнародне агентство з атомної енергії. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП). Програма Монтевідео ІІІ. Проект ЮНЕП «Глобальна екологічна перспектива». Конференції ООН з питань охорони навколишнього середовища. Міжнародні неурядові організації. Міжнародний союз охорони природи. Всесвітній фонд дикої природи. Грінпіс Інтернешнл. Всесвітній альянс екологічного права. Всесвітня рада підприємців з питань сталого розвитку. Всесвітня рада підприємців з питань сталого розвитку. Міжнародний олімпійський комітет.

Тема № 7. Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища.

Міжнародно-правова відповідальність держав та кримінальна і цивільно-правова відповідальність фізичних і юридичних осіб згідно з міжнародним правом. Винна відповідальність і об'єктивна (абсолютна, сувора) відповідальність держав та фізичних і юридичних осіб згідно з міжнародним правом. Поняття шкоди навколишньому середовищу. «Значна», «істотна», «відчутна» шкода. Причинно-наслідковий зв'язок. Фактична підстава міжнародно-правової відповідальності. Екоцид, як міжнародний злочин. Отруєння радіоактивними речовинами повітряного, морського та космічного простору, розповсюдження різного виду зброї (бактеріологічної, хімічної), яка заборонена міжнародним правом і завдає значного негативного впливу на стан навколишнього середовища. Конвенція Ради Європи про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права 1998 р. Юридичні наслідки порушення міжнародно-правового зобов'язання, зокрема, в екологічній сфері. Відповідальність за правомірну діяльність. Конвенція про Міжнародний фонд для компенсації збитків від забруднення нафтою 1992 р. Конвенція ООН з морського права 1982 р., Конвенції про запобігання забрудненню моря з суден 1973/1978 р. Міжнародний фонд для компенсації збитків від забруднення нафтою. Конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду.

Розділ 2. Міжнародно-правове регулювання небезпечної для навколишнього середовища діяльності та міжнародно-правова охорона компонентів навколишнього середовища.

Тема № 8. Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах з роззброєння.

Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Принцип воєнної необхідності. Принцип пропорційності. принцип гуманності або застереження Мартенса. Принцип незаподіяння зайвих і надмірних страждань, закріплений у Санкт-Петербурзькій декларації та в Гаазькому положенні 1899 р. Договірне міжнародне гуманітарне право. IV Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних засобів (1925 р.). Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.). Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого

використання засобів впливу на природне середовище (1977 р.). Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення (1997 р.). Протокол ІІІ до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію (1980 р.). Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.). Міжнародні угодаи, що регулюють питання роззброєння та обмеження гонки озброєнь. Договір про Антарктику 1959 р. Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі і під водою (Московський договір) 1963 р. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р. Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів та в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення 1971 р. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) зброї і токсичної зброї та про їх знищення 1972 р. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення 1993 р. Договір про всеохоплюючу заборону ядерних випробувань 1996 р.

Тема № 9. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними для навколишнього середовища матеріалами і речовинами.

Міжнародно-правове співробітництво у випадку ядерної аварії та несанкціонованого використання ядерних матеріалів. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р. Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію і Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (1986 р.). Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р. Міжнародно-правове регулювання поводження з радіоактивними відходами. Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом і про безпеку поводження з радіоактивними відходами 1997 р. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1999 р. Бамакську конвенцію про заборону імпорту в Африку і контроль над транскордонним перевезенням та управлінням небезпечними відходами в межах Африки 1991 р. Четверта Ломейська конвенція між ЄС та країнами АКАТЕ (1989 р.). Конвенція про заборону ввезення небезпечних і радіоактивних відходів в острівні держави-члени Форуму та про контроль за транскордонним перевезенням і видаленням небезпечних відходів у межах Південно-Тихоокеанського регіону (1995 р.). Протокол про попередження забруднення Середземного моря в результаті транскордонного перевезення та видалення відходів (1996 р.). Нумейська конвенція про захист природних ресурсів і навколишнього середовища Південно-Тихоокеанського регіону (1986 р.). Регіональна угода про транскордонне переміщення небезпечних відходів (1992 р.). Рішення міжнародних судових/квазісудових установ у зазначеній сфері. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними хімічними речовинами. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі 2001 р.

Тема № 10. Міжнародно-правова охорона морського та прісноводного середовища.

Охорона морського – одна з найбільш актуальних глобальних проблем сучасності. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища внаслідок діяльності на морському дні. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища в результаті захоронення. Конвенція щодо запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 р. (Лондонська конвенція). Міжнародна конвенція із запобігання забрудненню з суден 1973/1978 р. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища з

атмосфери або через неї. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у випадку аварій на морі. Міжнародна конвенція про забезпечення готовності на випадок забруднення нафтою, боротьбу з ним та співробітництво 1990 р. Міжнародно-правова охорона морських живих ресурсів. Міжнародний трибунал з морського права. Принцип «інтегрованого управління річковими басейнами». Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер 1992 р.

Тема № 11. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря і космічного простору

Міжнародно-правове співробітництво в галузі запобігання транскордонному забрудненню повітря. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. «Транскордонне забруднення повітря на великі відстані». . Протокол про обмеження викидів оксидів азоту або їх транскордонних потоків 1988 р. Протокол про обмеження викидів летких органічних сполук або їх транскордонних потоків 1991 р. Протокол щодо подальшого скорочення викидів сірки 1994 р. Протокол щодо важких металів 1998 р. Протокол щодо стійких органічних забруднювачів 1998 р. Протокол про боротьбу з підкисленням, евтрофікацією і приземним озоном 1999 р. Міжнародна судова практику у сфері міжнародно-правової охорони атмосферного повітря і космічного простору. Міжнародно-правова охорона озонового шару. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озоновий шар (1987 р.). Міжнародно-правове співробітництво в галузі запобігання зміні клімату. Проекти спільного впровадження. Механізм чистого розвитку. Торгівля викидами. Марракеські угоди 2001 р. Міжнародно-правова охорона космічного навколишнього середовища. Міжнародно-правове співробітництво держав у боротьбі з катастрофами природного і техногенного характеру.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/з	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Міжнародне право навколишнього середовища – галузь сучасного міжнародного права												
Тема № 1. Глобальні екологічні проблеми. Поняття міжнародного права навколишнього середовища.	12	2	2			8	13					13
Тема № 2. Становлення і розвиток міжнародного права навколишнього середовища.	12	2	2			8	13					13
Тема № 3. Джерела міжнародного права навколишнього середовища.	12	2	2			8	16	2	2			12

Тема № 4. Принципи міжнародного права навколишнього середовища.	12	2	2			8	12					12
Тема № 5. Міжнародно-правовий захист екологічних прав людини.	16	4	4			8	14	2				12
Тема №6. Інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища.	12	2	2			8	16	2	2			12
Тема № 7. Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища.	12	2	2			8	17	2	2			13
Розділ 2. Міжнародно-правове регулювання небезпечної для навколишнього середовища діяльності та міжнародно-правова охорона компонентів навколишнього середовища												
Тема № 8. Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах з роззброєння.	16	4	4			8	12					12
Тема № 9. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними для навколишнього середовища матеріалами і речовинами.	16	4	4			8	12					12
Тема № 10. Міжнародно-правова охорона морського та прісноводного середовища.	17	4	4			9	12					12
Тема № 11. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря і космічного простору.	13	2	2			9	13					13
Разом	150	30	30			90	150	8	6			136

4. Теми семінарських занять (денна форма навчання/заочна форма навчання)

№ з\п	Назва теми	Кількість годин
1.	Глобальні екологічні проблеми. Поняття міжнародного права навколишнього середовища.	2
2.	Становлення і розвиток міжнародного права навколишнього середовища.	2
3.	Джерела міжнародного права навколишнього середовища.	2/2

4.	Принципи міжнародного права навколишнього середовища.	2
5.	Міжнародно-правовий захист екологічних прав людини.	4
6.	Інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища	2/2
7.	Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища.	2/2
8.	Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах з роззброєння.	4
9.	Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними для навколишнього середовища матеріалами і речовинами.	4
10.	Міжнародно-правова охорона морського та прісноводного середовища.	4
11.	Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря і космічного простору.	2
	Разом	30/6

5. Самостійна робота
Завдання для самостійної роботи

№ з\п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Тема: Глобальні екологічні проблеми. Поняття міжнародного права навколишнього середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/13
2.	Тема: Становлення і розвиток міжнародного права навколишнього середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/13
3.	Тема: Джерела міжнародного права навколишнього середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12
4.	Тема: Принципи міжнародного права навколишнього середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12
5.	Тема: Міжнародно-правовий захист екологічних прав людини. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12

6.	Тема: Інституційний механізм міжнародного права навколишнього середовища Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12
7.	Тема: Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/13
8.	Тема: Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах з роззброєння. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12
9.	Тема: Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними для навколишнього середовища матеріалами і речовинами. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	8/12
10.	Тема: Міжнародно-правова охорона морського та прісноводного середовища. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	9/12
11.	Тема: Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря і космічного простору. Завдання: ознайомитися з лекційним матеріалом, доктринальними джерелами, основними міжнародно-правовими актами в цій сфері правовідносин. Підготувати відповіді на контрольні запитання, відповісти на тести.	9/13
	Разом	90/136

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці реферату за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

6.1. Теми рефератів

1. Поняття міжнародно-правової охорони навколишнього середовища.
2. Об'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього середовища.
3. Міжнародні конференції з охорони навколишнього середовища і з забезпечення безпеки життя та здоров'я людини.
4. Суб'єкти міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення безпеки життя та здоров'я людини.
5. Поняття міжнародного права навколишнього середовища.
6. Джерела міжнародного екологічного права.
7. Звичай як джерело міжнародного права навколишнього середовища.
8. Поняття та види суб'єктів міжнародного права навколишнього середовища.
9. Міжнародні екологічні організації.
10. Роль ООН у розвитку міжнародного права навколишнього середовища.
11. Спеціалізовані установи ООН, що діють у сфері міжнародного захисту навколишнього середовища.
12. Регіональні міжнародні організації, діяльність яких пов'язана з охороною навколишнього середовища.
13. Принципи охорони навколишнього середовища.
14. Міжнародна відповідальність у сфері охорони навколишнього середовища.
15. Відповідальність за транскордонну шкоду навколишнього середовища. Суб'єкти відповідальності.
16. Основні етапи кодифікації міжнародного права навколишнього середовища.
17. Види офіційної та неофіційної кодифікації міжнародного права навколишнього середовища.
18. Характеристика Міжнародного пакту з навколишнього середовища та розвитку 1995 р.
19. Юридичний зміст принципів міжнародної екологічної безпеки.
20. Зміст концепції сталого розвитку в міжнародних угодах та рішеннях міжурядових конференцій.
21. Принцип інтеграції та принцип міжгенераційної рівності.
22. Діяльність Комісії ООН зі сталого розвитку.
23. Цілі та предметні сфери діяльності Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).
24. Міжнародні неурядові організації природоохоронного профілю.
25. «Червоні списки» Міжнародного союзу охорони природи.
26. Договори про обмін частини зовнішнього боргу країн, що розвиваються, на екологічні програми та проекти.
27. Поняття та форми «публічно-приватного партнерства» в міжнародному праві навколишнього середовища.
28. Міжнародний організаційно-правовий механізм захисту екологічних прав людини.

7. Методи навчання

Метод навчання – взаємопов'язана діяльність викладача та студента, спрямована на засвоєння студентами системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток.

Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний. Студенти одержують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури. Студенти

сприймають і осмислюють факти, оцінки, висновки й залишаються в межах репродуктивного (відтворюючого) мислення. Цей метод знаходить широке застосування для передачі великого масиву інформації.

Репродуктивний метод. Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях. Організовується діяльність студентів за кількаразовим відтворенням засвоюваних знань. Для цього використовуються різноманітні вправи, практичні завдання, програмований контроль, різні форми самоконтролю.

Метод проблемного викладу. Науково-педагогічний працівник (НПП) до викладу матеріалу ставить проблему, формулює пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів. Показує спосіб вирішення поставленого завдання. Спосіб досягнення мети – розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів. Студенти стають свідками й учасниками наукового пошуку. Студенти не тільки сприймають, усвідомлюють і запам'ятовують готову інформацію, але й стежать за логікою доказів, за рухом думки НПП.

Частково-пошуковий, або евристичний, метод. Полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або сформульованих самостійно) пізнавальних завдань. Пошук рішення відбувається під керівництвом НПП. Процес мислення здобуває продуктивний характер. Процес мислення поетапно направляється й контролюється НПП або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками. Метод дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на семінарах.

Дослідницький метод. Проводиться аналіз матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студентів. Студенти самостійно вивчають літературу, джерела, виконують інші дії пошукового характеру. Завдання, які виконуються з використанням дослідницького методу, повинні містити в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес розв'язання завдання).

Дискусійні методи. Елементи дискусії (суперечки, зіткнення позицій, навмисного загострення й навіть перебільшення протиріч в обговорюваному змістовному матеріалі) можуть бути використані майже в будь-яких організаційних формах навчання, включаючи лекції.

Метод моделювання. Моделювання ситуацій під час навчального процесу – це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємовідносини між учасниками діяльності складаються не природно, а організовані спеціально під керівництвом НПП, тобто штучно.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквіуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі заліку або семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентами лекційного матеріалу, а також виконаних ними певних робіт на семінарських заняттях. Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

8.1. Питання, які виносяться на складання поточного та підсумкового контролю

1. Глобальні екологічні проблеми.
2. Об'єктивні фактори, які сприяють розвитку міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища.
3. Поняття «екологія», «навколишнє середовище», «природне середовище», «міжнародне екологічне право», «міжнародне право навколишнього середовища».
4. Предмет і об'єкт міжнародного права навколишнього середовища.
5. Особливість суб'єктів міжнародного права навколишнього середовища?
6. Особливості міжнародного права навколишнього середовища як галузі міжнародного права.
7. Зв'язок міжнародного права навколишнього середовища з іншими галузями міжнародного права.

8. Основні етапи становлення міжнародного права навколишнього середовища.
9. Регіональні «рибні» конвенцій, які регулювали режим використання рибних запасів.
10. Основні міжнародно-правові акти, ухвалені в другий період розвитку міжнародного права навколишнього середовища.
11. Характерні особливості третього періоду розвитку міжнародного права навколишнього середовища.
12. Характерні особливості четвертого періоду розвитку міжнародного права навколишнього середовища.
13. Джерела міжнародного права навколишнього середовища.
14. Класифікація міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього середовища.
15. «Рамковий підхід» до розробки та ухвалення міжнародних угод у сфері охорони навколишнього середовища.
16. Міжнародний звичай і загальні принципи права у сфері охорони навколишнього середовища.
17. Рішення міжнародних міжурядових організацій, як джерело міжнародного права навколишнього середовища.
18. Односторонні акти держав та рекомендаційні акти у сфері охорони навколишнього середовища.
19. Загальні принципи міжнародного права навколишнього середовища.
20. Спеціальні принципи міжнародного права навколишнього середовища.
21. Принцип невід'ємного суверенітету над природними ресурсами.
22. Принцип незаподіяння шкоди навколишньому середовищу інших держав і районів, що перебувають за межами національної юрисдикції.
23. Принцип попередньої оцінки впливу на навколишнє середовище.
24. Принцип обміну інформацією та консультацій у сфері навколишнього середовища.
25. Принцип превентивних дій. Принцип перестороги. Принцип «забруднювач платить».
26. Принцип спільної, але диференційованої відповідальності держав. Принцип природоохоронного співробітництва.
27. Принцип сталого розвитку та принцип екологічної безпеки. Принцип «навколишнє середовище – спільна турбота людства».
28. Право на сприятливе навколишнє середовище.
29. Право на сприятливе навколишнє середовище. Класифікація екологічних прав людини.
30. Екологічні права людини.
31. Процесуальні екологічні права людини.
32. Екологічні права корінних народів.
33. Права «екологічних» біженців.
34. Міжнародно-правові механізми захисту екологічних прав.
35. Органи і спеціалізовані установи ООН у сфері захисту навколишнього середовища.
36. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).
37. Конференції ООН з питань охорони навколишнього середовища.
38. Місце міжнародних неурядових організацій у у сфері міжнародного захисту навколишнього середовища.
39. Звичаєве міжнародне гуманітарне право та міжнародне право навколишнього середовища.
40. Договірне міжнародне гуманітарне право та міжнародне право навколишнього середовища.
41. Міжнародні природоохоронні угоди та рекомендаційні акти у сфері охорони навколишнього середовища під час збройних конфліктів.
42. Міжнародні угоди, що регулюють питання роззброєння та обмеження гонки озброєнь.

43. Міжнародно-правове співробітництво у випадку ядерної аварії та несанкціонованого використання ядерних матеріалів.
44. Міжнародно-правове регулювання поводження з радіоактивними відходами.
45. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними відходами.
46. Міжнародно-правове регулювання поводження з небезпечними хімічними речовинами.
47. Охорона морського – одна з найбільш актуальних глобальних проблем сучасності.
48. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища з наземних джерел.
49. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища в результаті захоронення.
50. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища з суден.
51. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища з атмосфери або через неї.
52. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у випадку аварій на морі.
53. Регіональне співробітництво держав із запобігання забрудненню морського середовища.
54. Міжнародно-правова охорона морських живих ресурсів.
55. Практика МС ООН щодо «рибної» юрисдикції та практика Міжнародного трибуналу щодо повноважень прибережної держави у своїй виключній економічній зоні з охорони морських живих ресурсів.
56. Охорона міжнародних водотоків.
57. Міжнародно-правове співробітництво в галузі запобігання транскордонному забрудненню повітря.
58. Міжнародна судова практику у сфері міжнародно-правової охорони атмосферного повітря і космічного простору.
59. Міжнародно-правова охорона озонового шару.
60. Міжнародно-правове співробітництво в галузі запобігання зміні клімату.
61. Міжнародно-правова охорона космічного навколишнього середовища.
62. Міжнародно-правове співробітництво держав у боротьбі з катастрофами природного і техногенного характеру.
63. Основні етапи кодифікації міжнародного права навколишнього середовища.
64. Види офіційної та неофіційної кодифікації міжнародного права навколишнього середовища.
65. Характеристика Міжнародного пакту з навколишнього середовища та розвитку 1995 р.
66. Концепції екологічної безпеки та сталого розвитку.
67. Функції Комісії ООН зі сталого розвитку.
68. Реалізація міжнародного права навколишнього середовища: питання термінології.
69. Проблема ефективності міжнародного права навколишнього середовища.
70. Фрагментація міжнародного права навколишнього середовища.
71. Міжнародно-правовий механізм забезпечення реалізації міжнародних природоохоронних угод.
72. Механізми з питань дотримання.
73. Діяльність ЮНЕП.
74. Механізм вирішення міжнародних спорів у сфері охорони навколишнього середовища.
75. Міжнародно-правові основи співробітництва держав з охорони біорізноманіття Землі.
76. Міжнародно-правова охорона тваринного світу.
77. Міжнародно-правова охорона рослинного світу.

78. Міжнародно-правова охорона ґрунтів, ландшафтів, гірських комплексів.
79. Міжнародно-правова охорона всесвітньої культурної і природної спадщини.
80. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Антарктики.
81. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Арктики.
82. Діяльність Європейської Економічної Комісії ООН.
83. Національне законодавство України у сфері захисту навколишнього середовища.
84. Інституційні механізми охорони навколишнього середовища в Україні.
85. Здійснення міжнародних угод в Україні.

9. Схема нарахування балів
Денна (дистанційна) форма

Загальна кількість балів – 100.
Кількість балів для допуску до екзамену – 10.
Кількість балів за екзамен – 40.
Кількість балів протягом семестру – 60:
Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях ∑40 = 40:

Формула обчислення

$$\sum 40 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \times 8 \text{ (вісім)}$$

Примітка:
∑40 – сума максимальної кількості балів
∑1 – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.
∑2 – кількість семінарських занять протягом семестру.
8 – коефіцієнт

Контрольна робота – 20 балів.

Поточний контроль						Індивідуальне завдання	Контрольна робота	Разом	Екзамен	Сума
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	ТN					
∑40						-	20	60	40	100

Т1, Т2 ... ТN – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів.**

Критерії оцінювання усної відповіді

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;

- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівка викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв’язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Схема нарахування балів
Заочна (дистанційна) форма

Загальна кількість балів – 100.
Мінімальна кількість балів для допуску до екзамену – 10.
Кількість балів за екзамен – 40.
Кількість балів протягом семестру – 60:
Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях – 40 балів.
Відповідь на семінарському занятті – 20 балів.
Контрольна робота – 20 балів.

Поточний контроль			Індивідуальне завдання	Контрольна робота	Разом	Екзамен	Сума
Т3	Т6	Т7					
∑40			-	20	60	40	100

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях у двадцятибальній шкалі оцінок.

15-20 балів ставиться за таких умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на міжнародні акти, чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

10-14 балів ставиться за таких умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач;

з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

0-9 балів ставиться за таких умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під

час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівка викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження;

при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами.

Критерії оцінювання контрольних та екзаменаційних робіт.

Контрольні та екзаменаційні роботи виконуються у письмовій формі. Контрольна робота складається з відкритих або тестових завдань, екзаменаційна робота – із 40 тестових завдань. Кожне тестове завдання має чотири варіанти відповідей, тільки одна з яких є правильною; за кожну правильну відповідь нараховується один бал.

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У межах дисципліни застосовуються такі моделі використання ШІ:

1. Модель «ШІ заборонено».

Використання технологій штучного інтелекту не допускається під час виконання контрольних заходів, спрямованих на перевірку індивідуальних знань і сформованості компетентностей здобувача освіти, зокрема: усного опитування, модульних контрольних робіт, екзамену (заліку), якщо інше не визначено викладачем, інших видів оцінювання, для яких викладачем встановлено обмеження щодо використання ШІ.

2. Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІ

для: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел, пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилю та оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийняті рішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

3. Модель «ШІ як інструмент».

Для окремих лабораторних, практичних, проєктних або дослідницьких робіт використання технологій штучного інтелекту може бути обов'язковою складовою виконання завдання. У таких випадках здобувачі освіти можуть використовувати генеративні моделі ШІ для: аналізу та підготовки даних, генерації, аналізу й оптимізації програмного коду, порівняння результатів роботи різних моделей ШІ, створення візуалізацій, схем або зображень, аналізу великих масивів даних. проведення експериментів із застосуванням сучасних інструментів штучного інтелекту.

Усі результати, отримані за допомогою ШІ, підлягають критичному аналізу, перевірці та доопрацюванню здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts) або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	За чотирирівневою шкалою оцінювання	За дворівневою шкалою оцінювання
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	зараховано
50-69	задовільно	зараховано
1-49	незадовільно	незараховано

10. Рекомендована література

Міжнародно-правові акти:

1. Cartagena protocol on bıosafety to the conventıon on bıologıcal dıversıty. URL: https://bch.cbd.int/protocol/text/.
2. Case of Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua. Judgment of the Inter-American Court of human rights of 31 August 2001. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_79_ing.pdf.
3. Conventıon on long-range transboundary aır pollution 1979. URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-05/1979%20CLRTAP.e.pdf.

4. Conventıon on the protectıon and use of transboundary watercourses and ınternatıonal lakes. URL: https://unece.org/DAM/env/water/pdf/watercon.pdf.
5. Conventıon on the transboundary effects of ındustrıal accidents. URL: https://unece.org/DAM/env/documents/2017/TEIA/Publication/ECE_CP_TEIA_33_final_Convention_publication_March_2017.pdf.
6. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (ETS No. 104) . URL: https://rm.coe.int/1680078aff.
7. ECHR Factsheet – Climate change. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_climate_change_eng.
8. ECHR Factsheet – Environment and the ECHR. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Environment_ENG.
9. European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (ETS No. 123). URL https://rm.coe.int/168007a67b.
10. Kyoto Protocol to the Unıted Natıons Framework Conventıon on Clımate Change. URL: https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf.
11. Minamata Convention on Mercury. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/minamata-convention-on-mercury.html#:~:text=The%20Minamata%20Convention%20on%20Mercury%20%E2%80%94%20concluded%20under%20the%20auspices%20of,of%20mercury%20and%20mercury%20compounds.
12. Paris Agreement (United Nations Framework Convention on Climate Change). URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.
13. Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade. URL: https://enb.iisd.org/articles/rotterdam-convention#:~:text=27%20April%202023-,The%20Rotterdam%20Convention%20on%20the%20Prior%20Informed%20Consent%20Procedure%20for,chemicals%20that%20are%20traded%20internationally.
14. Statute of the Internatıonal Court of Justıce URL: https://www.icj-cij.org/statute.
15. Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs). URL: https://www.pops.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/2232/Default.aspx.
16. Stockholm Convention on persistent organic pollutants. URL: http://www.pops.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/2232/Default.aspx
17. The Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction (BBNJ Agreement). URL: https://www.un.org/bbnjagreement/sites/default/files/2024-08/Text%20of%20the%20Agreement%20in%20English.pdf.
18. The Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CAMLR Convention). URL https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_12_CCAMLR_CCAMLR_e.pdf.
19. The Convention on Biological Diversity. URL: https://www.cbd.int/convention/.
20. The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer. URL: https://www.state.gov/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%2C%20fire%20extinguishers%2C%20and%20aerosols.
21. The Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing. URL: https://www.cbd.int/abs/.
22. The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer. URL: https://ozone.unep.org/treaties/vienna-convention/vienna-convention-protection-ozone-layer.
23. UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention). URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27.

24. Unıted Natıons conventıon to combat desertıfıcatıon. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-10&chapter=27&clang=_en.
25. Unıted Natıons framework conventıon on clımate change. URL: https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf.

Основна література:

1. Bodansky D., Van Asselt P. The Art and Craft of International Environmental Law, 2nd edn. New York : Oxford University Press, 2024. 416 p.
2. Fitzmaurice M., Wong M. S., Crampin J. International environmental law : text, cases and materials. Cheltenham, UK ; Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publishing, 2022, 604 p.
3. Shelton D. International Environmental Law: Fourth Edition / M. M. Mbengue, E. Cima, B. McGarry (Eds.). Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2025. 1084 p.
4. Білоцький С.Д. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин у сфері екологічно орієнтованої енергетики. Одеса : Фенікс, 2015. 546 с.
5. Екологічне право : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р., Юнін О. С., Кірін Р. С. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 318 с.
6. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.
7. Екологічне право України. Академічний курс: Підруч. для вищ. навч. закл. / Балюк Г. І., Барбашова Н. В., Гетьман А. П. та ін.; заг. ред. Ю. С. Шемшученко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Київський ун-т права. К. : Юридична думка, 2005. 848 с.
8. Екологічне право: курс лекцій / О. В. Надьон та ін. Харків : НУЦЗУ, 2022. 172 с.
9. Екологічне право: підручник / За ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 1008 с.
10. Ладиченко В. В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головко, В.А. Вітів. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2019. 363 с.
11. Медведєва М. О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища. Київ : Фенікс, 2012. 484 с.
12. Медведєва М.О., Задорожній О.В. Міжнародне право навколишнього середовища. Київ : Видавничий дім «Промені», 2010. 510 с.
13. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник. Львів, 2004. 256 с.
14. Основи права Європейського Союзу: підручник / за заг. ред. Т.Л. Сироїд. Харків: Право, 2020. 590 с.
15. Сироїд Т. Л. Міжнародне кримінальне право : підручник / Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Вид. 2-ге, допов. Харків : Право, 2025. 536 с.
16. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародне право прав людини: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 564 с.
17. Сироїд Т. Міжнародне публічне право: навч. посібник. Київ.: Юрінком Інтер, 2025. 628 с.
18. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право. 2020. 648 с.
19. Сироїд Т.Л., Гавриленко О.А., Фоміна Л.О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т.Л. Сироїд. Вид. 4-те вид., перероб і допов. Харків: Право. 2021. 462 с.

20. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 6-те вид., перероблене і доповнене. Харків: Право. 2024. 502 с.
21. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т.Л. Сироїд. Х. Право. 2019. 472 с.

Допоміжна література:

1. Medvedieva M., Smirnova X. Climate and Energy Governance at a Crossroad: Global, Regional and National Dimensions*. Electrotehnica, Electronica, Automatica.* 2019. Vol. 67, No. 1. P. 101-114 (Scopus).
2. Rudall J. Reciprocity and International Environmental Law. *Reciprocity and International Environmental Law* / M. Kałduński (Ed.). Palgrave Macmillan, Cham, 2024. Pp. 251-272.
3. Viñuales J. E. International Environmental Law: A Law of Side Effects? *European Journal of International Law.* 2026. URL: https://doi.org/10.1093/ejil/chaf057.
4. Voievodin I. S. International legal mechanism for protecting children's environmental rights at the international universal level. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law».* 2025. № 40. Pp. 240-247.
5. Voievodin I. Діяльність спеціальних процедур ООН щодо захисту екологічних прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2021. № 5. С. 141-146.
6. Воєводін І. С. Міжнародно-правовий механізм захисту екологічних прав корінних народів. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 4. С. 559-568.
7. Воєводін І. С. Щодо діяльності Ради Європи в екологічній сфері. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Winter Debates* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, 06-07 February 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V.V, 2025. Pp. 107-109.
8. Воєводін І.С. Закріплення екологічних прав людини в міжнародних універсальних актах у галузі захисту навколишнього середовища. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. №9. С.356-359.
9. Воєводін І.С. Міжнародно-правовий механізм захисту екологічних мігрантів на міжнародному універсальному рівні. *Юридичний вісник.* 2023. № 3. С. 287-298.
10. Воєводін І.С. Міжнародно-правові засади захисту екологічних прав осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 89. Ч. 4. С. 93-99.
11. Воєводін І.С. Організаційно-правові засади захисту екологічних прав людини в межах Африканського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 72, ч. 2. С. 219-225.
12. Єрмоленко В. М. Системна криза сучасного міжнародного екологічного права. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 5. С. 596-600.
13. Здреник І. В. Роль міжнародного права прав людини у визначенні міжнародно-правового статусу екологічних мігрантів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 5. № 91. С. 133-139.
14. Короткий Т. Р. Міжнародне морське право в космічну еру: право та екологія. *Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць.* Одеса : Фенікс, 2019. Вип. 64. С. 209-222.
15. М. О. Медведєва, В. В. Гуменюк. До питання про механізми з недотримання багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища. *Правова держава.* 2020. 38. С. 170-176.
16. Минюк Д., Басова І. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки.* 2021. № 1 (60). С. 31-35.
17. Сироїд Т.Л. Забезпечення права на здоров'я дітей в умовах екологічних викликів: міжнародно-правовий аспект. *Міжнародний захист права людини на здоров'я та безпечне*

довкілля : моногр. / авт. кол.; за заг. ред. М.О. Медведєвої. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 260 с. С. 55-85.
18. Сироїд Т.Л. Поняття, ознаки та види екологічних злочинів у міжнародному праві. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».* 2024. Том 4. № 84. С. 334-344.
19. Сироїд Т.Л. Правова основа Європейського Союзу у сфері протидії екологічним злочинам *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».* 2024. Випуск № 81 (3). С. 288-296.
20. Яворська В. Г. Визначення поняття «екоцид» у міжнародному праві та кримінальному кодексі України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління.* 2023. № 3. С. 83-89.
21. Яковюк І. В., Трагнюк О. Я., Щокін Ю. В. Деякі доктринальні підходи до визначення поняття екоциду в міжнародному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2023. Вип. 45. С. 276-293.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення:

1. International Environmental Law. Multilateral Environmental Agreements. Hanoi: International publishing house, 2017. 95 p. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/21491/MEA-handbook-Vietnam.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Multilateral Environmental Agreements Negotiator's Handbook: Third Edition. URL: https://www.unep.org/resources/toolkits-manuals-and-guides/multilateral-environmental-agreements-negotiators-handbook.
3. Secretariats and Conventions. URL: http://unep.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter/secretariats-and-conventions#global
4. UN Audiovisual Library of International Law: Environmental Law. URL: https://legal.un.org/avl/ls/environmentallaw.html.
5. Керівні принципи щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/02/IHL-Guidelines_environment_ua.pdf.
6. Офіційний сайт Африканського Союзу. URL: https://au.int/en.
7. Офіційний сайт Європейського агентства з охорони навколишнього природного середовища. URL: https://www.eea.europa.eu.
8. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: http://europa.eu/.
9. Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home.
10. Офіційний сайт Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй. URL: https://www.icj-cij.org/home.
11. Офіційний сайт Організації американських держав. URL: http://www.oas.org/en/.
12. Офіційний сайт Організації з безпеки та співробітництва в Європі. URL: http://www.osce.org/.
13. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: https://www.un.org/fr/about-us.
14. Офіційний сайт Ради Європи. URL: https://www.coe.int/en/web/portal.
15. Офіційний сайт ЮНЕП. URL: https://www.unep.org.